

**METODICKÉ USMERNENIE
PRE PRÁCU SO ŽIAKMI SO ŠPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENIA**
metodický materiál

Úvod

Charakteristickým znakom ľudskej spoločnosti z hľadiska genetického je jej heterogénnosť. Práve genetická výbava človeka spolu s najrozmanitejšími mutagénnymi faktormi spôsobujú, že v každej spoločnosti sa nachádzajú jednotlivci nielen výnimočných schopností, ale aj ich protipól, teda ľudia s rôznym druhom postihnutia, resp. znevýhodnení jedinci. Je našou humánnou povinnosťou poskytovať týmto jedincom špeciálnu starostlivosť.

Dnešná spoločnosť očakáva od učiteľa, že bude žiaka nielen vzdelávať, ale aj rešpektovať jeho záujmy a schopnosti a pomáhať mu ich rozvíjať. Tieto špecifiká si vyžadujú od učiteľa určitú rozhladenosť, orientáciu v rôznych spoločenských i pracovných podmienkach.

V súčasnom období sa v bežných základných školách čoraz viac stretávame so žiakmi, ktorým bola diagnostikovaná špecifická porucha učenia. Je zrejmé, že uvedení žiaci musia byť vzdelávaní v ZŠ, ale je nevyhnutné využívať špeciálne metódy a formy práce. Najvhodnejšie je, keď sú zaradení do špeciálnej triedy pre žiakov so špecifickými vývinovými chybami učenia a správania v zmysle § 3a, ods. 2 vyhlášky MŠSR č. 143/1984 Zb. o základnej škole v znení neskorších predpisov. Niekedy to však z rôznych dôvodov nie je možné. Uvedený metodický materiál má byť pomôckou pre pedagógov v bežných školách, ktorí pracujú so žiakmi so špecifickými vývinovými poruchami učenia (ŠVPU).

Medzi ŠVPU patria:

- dyslexia – poruchy čítania
- dysgrafia – poruchy písania
- dysortografia – poruchy chápania a uplatňovania pravopisu
- dyskalkúlia – poruchy počítania
- dysfázia – poruchy chápania počúvaného hovoreného textu
- dysmúzia – poruchy hudobných schopností
- dyspraxia – poruchy vykonávania účelových pohybov (neobratnosť)

Každá z týchto dysfunkcií sa môže vyskytovať aj u postihnutých a inak znevýhodnených jedincov, a to izolovane, alebo oveľa častejšie v rozličných vzájomných kombináciach (napr. dyslexia spolu s dysgrafiou, dysfázia spolu s dysmúziou a dyslexiou a pod.).

Diagnostikovanie porúch učenia je náročná úloha a vyžaduje komplexnú diagnostiku a patrí do rúk odborníkov (špeciálneho pedagóga, psychológa). V nasledujúcej časti uvádzame metodické pokyny a usmernenia pre prácu so žiakmi so ŠVPU, ktoré môžu pomôcť každému učiteľovi.

Základné usmernenie pre prácu so žiakmi so špecifickými poruchami učenia

Diktát

Písanie diktátov u detí so špecifickými vývinovými poruchami učenia (ŠVPU) výrazne obmedzujeme, dávame prednosť ústnemu overovaniu vedomostí dieťaťa alebo vo forme doplňovania predpísaného textu, prípadne testovej forme. Dieťa trpiace dyslexiou má totiž ťažkosti pri kontrole napísaného, pretože pomaly, namáhavo a často nesprávne číta, dysgrafické dieťa zase pomaly a s ťažkosťami píše, a pretože sa príliš sústreďuje na grafický prejav, nestihne sa sústreďiť aj na gramatické javy, dieťa trpiace dysortografiou máva v diktátoch ťažkosti výraznejšie – špecifické poruchy plynúce z porúch sa často viažu s nešpecifickými – opäť preto, že sa dieťa príliš sústreďuje na jemu známe ťažkosti a gramatické javy nestíha, alebo nezvláda správne odôvodniť a napísať.

Pri písaní diktátov u detí s týmito poruchami sa potom riadime nasledujúcimi zásadami:

- dieťa píše len to, čo stihne napísať. Na tomto spôsobe sa s dieťaťom dopredu dohodneme, dieťa tak nie je stresované strachom z toho, že nestihne napísať celý diktát. Zlepší sa tak aj úprava napísaného diktátu a zníži počet pravopisných chýb, pretože dieťa má na napísanie diktátu a jeho kontrolu dostatok času. Deti trpiace poruchami učenia mávajú často ťažkosti v grafomotorickom tempe, bývajú preto výrazne pomalšie ako ostatní žiaci,
- dieťa píše tak, že vynecháva každú druhú vetu textu, má tak možnosť dokončiť a skontrolovať si pôvodnú vetu, zatiaľ čo ostatní píšú ďalej,
- nechať dieťaťu dyslektickú tabuľku, kde sú farebne („mäkkými a tvrdými“ farbami) odlíšené mäkké a tvrdé spoluhlásky (dieťa sa s ňou ale vopred musí naučiť zaobchádzať a rýchle sa v nej orientovať),
- diktát pripraviť ako doplňovačku, k doplňovaniu je možné použiť aj pracovné fólie, alebo dať k doplneniu nie celý diktát, ale len tie slová, pri ktorých sledujeme určitý pravopisný jav (eliminujeme tak nárast zbytočných špecifických chýb plynúcich z poruchy),
- poskytnúť dieťaťu dlhší čas na kontrolu napísaného, zbierať mu zošit' ako poslednému,
- využívať možnosti priebežného slovného hodnotenie (známku hodnotiť len v prípade, že sa dieťaťu diktát "podaril"),
- zaznamenať počet chýb,
- ak to dokážeme, odlíšiť špecifické chyby plynúce z porúch (napr. vynechávanie písmen, znamienok, nesprávne použitie i/y v slovách so slabikami di-ti-ni-li/dy-ty-ny-ly atď) od nešpecifických a označiť ich pomer (napr. 6 špecifických chýb, 1 nešpecifická),
- nenútiť dieťa s opravám klasickým spôsobom, ale zaviesť zošit' na evidenciu chýb, kde predpíšeme slovo správne – rodičia aj tak ľahšie získajú prehľad o tom, v čom dieťa najčastejšie robí chyby a môžu slová pri domácej príprave precvičovať, robíme tak aj preto, že pri klasických opravách sa stáva, že dieťa stále opakuje rovnakú chybu a tým si fixuje nesprávny tvar slova,
- výrazne podčiarknuť slová napísané správne,
- chyby neopravovať červenou – takto zvýraznený nesprávny tvar má dieťa tendenciu si zapamätať,
- diktát dopredu precvičiť napr. formou domácej úlohy, pred vlastným písaním diktátu ešte raz precvičiť „ kľúčové slová“ buď ústnou formou alebo formou doplňovačky,
- tempo diktovania, ak je to možné (v triede s menším počtom žiakov alebo s väčším počtom detí s poruchami učenia) prispôbiť buď najpomalšiemu, alebo aspoň pomalším žiakom,
- chyby vzniknuté z nedostatku času (vynechávanie znamienok, písmen, zámeny písmen tvarovo podobných, nedodržanie tvarov písmen atď.) hodnotiť s toleranciou,
- vynechať alebo aspoň obmedziť a potom veľmi tolerantne hodnotiť úlohy časovo limitované (tzv. päťminútovky),
- pri spoločnej ústnej kontrole diktátu dať týmto deťom čo najväčší priestor, aby sme si overili ich znalosť gramatických pravidiel,
- u dysgrafických detí brať do úvahy, že sa väčšinou príliš sústreďujú na kvalitu písma a tak im nezostáva toľko času na odôvodnenie pravopisu – opäť vznikajú chyby z nedostatku času (už vyššie uvedené),
- u detí so silnejšou formou dysortografie vo vyšších ročníkoch brať do úvahy, že nesprávna sluchová diferenciácia slabík di-ti-ni/dy-ty-ny sťažuje určovanie písania i/y v slovách napr. podľa vzorov podstatných mien (hrad – hrady, žena-ženy, kosť-kosti) a prídavných mien (mladý, jarný ...),
- oceniť u detí snahu o zvládnutie a aplikáciu pravopisných pravidiel aj keď výsledok nebýva niekedy tomuto úsiliu adekvátny. Deti so ŠPU mávajú i tzv. znížený jazykový cit. V praxi to znamená, že sa dokážu naučiť základné pravopisné pravidlá, ale ich aplikácia na javy príbuzné a odvodené im už robí ťažkosti.

Opis, prepis

V tejto oblasti majú ťažkosti obzvlášť deti trpiace dyslexiou, dieťa si text, ktorý má opisovať alebo prepisovať nesprávne a s ťažkosťami prečíta, a tým pádom aj nesprávne napíše. Aj tu sa prejavuje pomalé pracovné tempo týchto detí.

- je vhodné nenútiť dieťa za každú cenu napísať všetko (dopredu ho upozorniť, aby sa nasnažilo napísať čo najviac na úkor kvality,
- umožniť dieťaťu tiché predhováranie si (obzvlášť u detí s výraznými ťažkosťami v zrakovej diferenciacii a sluchovej analýze a syntéze),
- kombinovať prepis s dopĺňovačkami, využiť pracovné listy a fólie,
- uprednostňovať formu ústneho skúšania, v písomnom prejave voliť formu dopĺňovačiek,
- opis a prepis častejšie kontrolovať preto, aby nedošlo k vzniku chýb vplyvom nesprávne prečítaného textu.

Čítanie

- nevyvolávať dieťa k dlhému čítaniu nahlas pred celou triedou, ale nechať ho čítať len krátke jednoduchšie úseky textu, ak je v triede viac dyslektických detí, striedať ich v čítaní častejšie po jednej – dvoch vetách,
- k domácej príprave dávať dieťaťu len primeranú časť textu, napr. jeden dlhší odstavec alebo viac kratších,
- nechať dieťaťu k dispozícii potrebné pomôcky (záložku, okienko na čítanie, tabuľku s abecedou a pod.),
- tolerovať slabikovanie dyslektických detí, ktoré sú zaradené v ambulantnom nácviku, viesť ich k správnej technike čítania, odbúravať tzv. „dvojité čítanie“, kde si žiak dopredu prečíta slovo potichu pre seba a až potom ho vysloví nahlas,
- to isté pri dlhých, ťažkých alebo cudzích slovách, ktoré aj deti s čiastočne kompenzovanou dyslexiou horšie zvládajú,
- nekárať a netrestať dyslektické dieťa, ktoré sa horšie orientuje v texte a
- „ nevie, kde ostatní čítajú“, keď je vyvolané je nutné brať do úvahy, že tieto deti nemôžu stačiť tempu bežného čitateľa,
- využívať čítanie vo dvojiciach – dyslektik s lepším čitateľom (lepší ho ťahá dopredu),
- pred vlastným čítaním vybrať z textu ťažšie slová a precvičiť ich čítanie (niekedy je nutné nacvičiť aj výslovnosť), až potom nechať dieťa čítať celá text, naučiť dieťa a jeho rodičov postupovať rovnakou metódou pri domácej príprave. Hravou formou naučiť dieťa rýchlo sa orientovať v texte a poznávať určité slová,
- v spolupráci s PPP alebo ŠPP zaistiť dieťaťu kvalitnú nápravu ŠPU, vysvetliť rodičom nutnosť kvalitnej prípravy, pretože schopnosť kvalitného čítania ovplyvňuje nielen celú školskú činnosť, ale aj celý jeho život.

Písanie

- dbať na správne sedenie pri písaní a držanie písacej potreby. Nesprávne návyky v tejto oblasti si niektoré deti prinášajú už z materských škôl a rodinného prostredia. pri nástupe dieťaťa do základnej školy máme ešte možnosť tieto návyky ovplyvniť,
- zaraďovať podľa potreby uvoľňovacie cviky (pre i počas písania),
- dať k dispozícii náradku k správne držaniu písacieho náčinia, prípadne kornút k napomáhaniu jeho správneho sklonu,
- na písanie používať písacie potreby, ktoré „ nezadrhávajú“ po papieri, a ktoré nie sú príliš slabé na uchopenie. Kvalitné plniace pero používať aspoň pri domácej príprave,
- využívať zošity, alebo podložky s pomocnými linajkami,
- používať podložku na skon písma,
- diakritické znamienka dopĺňovať okamžite, dieťa s poruchou po napísaní celého slova nie je schopné ich doplniť alebo ho to veľmi zdržuje,
- nenútiť dieťa ku každodennému dlhému prepisovaniu, alebo dopisovaniu toho, čo nestihlo vypracovať, nechať ho napísať len to najdôležitejšie,
- oceniť snahu dieťaťa, aj keď výsledok jeho práce nezodpovedá našim predstavám,

- prejavovať zhovievavosť pri hodnotení písomného prejavu, zvlášť čo sa týka písmen tvarovo podobných, ktoré bývajú často zamieňané (a-o, m-n,r-z,l-k,a pod...), nedokonalých tvarov a smeru písmen a ich rozdielne výšky a celkovo zníženej kvality písomného prejavu.

Ostatné predmety

Špecifické poruchy učenie tým, že postihujú prevažne oblasť čítania a písania zasahujú nielen do oblasti slovenského jazyka, ale aj do všetkých vyučovacích predmetov, v ktorých sú tieto schopnosti používané. Preto je aj tu nutné využívať niektoré z metód tolerantného prístupu k týmto deťom.

- v písomných prejavoch voliť takú formu, aby stačila len krátka odpoveď (najlepšíe testy s voľbou správnej odpovede),
- preferovať ústnu formu skúšania,
- nenechávať dieťa písať dlhé zápisy, často také zápisy ani nie sú použiteľné k tomu, aby sa z nich dieťa učilo, využívať podčiarkovanie dôležitého v učebnici,
- nehodnotiť chyby v písomnom prejave, ale len obsahovú správnosť odpovede,
- prečítať, poprípade skontrolovať pochopenie zadania úlohy (napr. v matematike slovné úlohy), nehodnotiť chyby vzniknuté z nedokonalého prečítania textu,
- v matematike dávať pozor na zámeny tvarovo podobných alebo zrkadlovo obrátených číslíc (napr. 6-9,3-8) a na chyby vzniknuté z nedodržania správnej úpravy - napr. posun číslíc pri sčítaní – odčítaní pod sebou(zvlášť u dysgrafikov), v týchto prípadoch skontrolovať nielen výsledok, ale aj správnosť postupu pri vypracovaní úlohy,
- v geometrii s toleranciou hodnotiť u dysgrafických detí nižšiu kvalitu rysovania,
- brať do úvahy, že niektoré dysgrafické deti môžu mať problémy aj vo výtvarnej výchove a pracovnom vyučovaní,
- u dysgrafických detí je nutné tolerantne hodnotiť zníženú kvalitu písma v zápisoch v zošitoch aj v iných predmetoch, než je slovenský jazyk, a to aj na 2. stupni ZŠ,
- v predmetoch, kde je dyslektický žiak závislý na čítaní textu (dejepis, zemepis, prírodopis atď.) častejšie kontrolovať pochopenie textu, vyznačovať dieťaťu len najdôležitejšie fakty a naučiť jeho i rodičov takto postupovať pri domácej príprave, brať do úvahy, že sa učí skôr „ sluchovou cestou“ (pre domácu prípravu možnosť použitia diktafónov, magnetofónov ...),
- pri vyučovaní cudzích jazykov preferovať už vyššie zmienenú „ sluchovú cestu“, sústrediť sa na ústne zvládnutie slovnej zásoby základných fráz,
- uvedomiť si, že aj keď sa špecifické poruchy učenia (dyslexia, dysgrafia, dysortografia) úzko týkajú hlavne slovenského jazyka, prelínajú sa všetkými ostatnými vyučovacími predmetmi a aj celým životom týchto detí.

Niektoré nesprávne postoje učiteľov, ktoré sa v praxi vyskytujú

1. učitelia, ktorí ŠVPU vôbec neuznávajú a dieťa tým poškodzujú.
2. učitelia, ktorí ŠVPU uznávajú, ale nútia dieťa aj rodiča k nesprávnej reedukácii (v snahe o zlepšenie nechávajú dieťa často a dlho prepisovať, nútia ho ku každodennému čítaniu klasický spôsobom, preťažujú ho dlhými domácimi úlohami a úlohami „ naviac“, atď).
3. učitelia, ktorí ŠPU uznávajú, ale v dôsledku toho hodnotia dieťa nekriticky, podporujú nesprávny prístup rodičov (predmet pre dieťa „prestane existovať“, dieťa, vedomé si svojej poruchy, ju využíva, prestáva sa snažiť a hľadá úniky zo školskej práce).

Uvedených metód tolerance a práce s deťmi s poruchami učenia je veľa, niekedy sa môžu zdať pre učiteľa príliš náročné, ale väčšina je v praxi vyskúšaná a mnohé z nich sa s úspechom používajú pri práci v dyslektických triedach. S to v podstate odporúčané prístupy k týmto deťom a záleží na učiteľovi, ktoré formy práce budú vyhovovať a použije ich pre svojich žiakov. Nemusí samozrejme používať všetky uvedené metódy, vždy je nutný individuálny prístup k dieťaťu a individualizácia metód. Len pri formálnom prístupe k dieťaťu so ŠVPU nenastane u neho obrat k lepšiemu. Premyslený, špecializovaný a individualizovaný prístup k dieťaťu sa vždy vyplatí.

Na záver by sme chceli zdôrazniť, že skutočná kvalita učiteľa sa prejaví práve v tom, aký postoj zaujme k problémovému dieťaťu.

Nie je umením dokázať týmto deťom, že niečo nevedia, ale je umenie dať im príležitosť ukázať, že niečo vedia.